

Рецензії

ОБРІЇ ТА ШЛЯХИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ

Літературна компаративістика. – Вип. III. – Ч. I, II. – К.:
ВД “Стилос”, 2008.

Літературна компаративістика. – Вип. IV: Імагологічний аспект
сучасної компаративістики: стратегії та парадигми. – Ч. I, II. –
К.: ВД “Стилос”, 2011.

Моя аспірантка, уже захистивши кандидатську дисертацію зі спеціальності “Порівняльне літературознавство”, сказала з гіркотою: “Компаративістика – це все-таки заняття для докторів наук, бо що ми можемо в цьому просторі, який годі досягнути?” Я не стала сперечатися, співчуючи своїй учениці й пам’ятаючи, якою працею далася їй хороша робота; я змогла відповісти лише одне: “Але ж твоїм керівником був доктор наук із цієї ж таки спеціальності...”

Так, безумовно, студії з компаративістики – це складне завдання, котре до снаги не всім літературознавцям; ця галузь, окрім здібностей і глибокого аналітизму, потребує відповідної ерудиції. Дослідницьке поле компаративіста – це не просто література, а цілий світ, відбитий у мистецтві. До того ж, аби пізнати “Чуже” як своє й репрезентувати “Своє” як чуже, доводиться звертатися й до соціології, і до культурології, і до мовознавства, і до витоків національної самосвідомості народів. Зате відчуття загальної єдності й космічної самобутності кожного (але не “будь-кого”) із землян ніколи не полишає компаративіста й робить його справжнім гуманітарієм.

Мабуть, у цьому – глибока закономірність: світ, усвідомивши, що “ми всі з однієї коліски”, мав побачити в компаративістиці одну з найважливіших галузей знань. Утім одночасно виникла й інша, для багатьох несподівана, дилема: суспільство, у котрому пріоритетною стала свідомість “сірої маси” (Ортеґа-і-Гассет), уважає знавців за диваків, а компаративістів за “упереджених усезнайок”. Природно, що в такій ситуації професійні “лави

рідшають” й аспіранти приймають статус майбутньої спеціальності “порівняльне літературознавство” як додаткове мучеництво.

І все-таки мені хочеться сказати про фахову честь співробітників Відділу компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, керованого Д. Наливайком. Одного разу, на початку 2000-х рр., під час нашої розмови з проблем традиційного й сучасного літературознавства, Дмитро Сергійович несподівано для мене заговорив про необхідність звернутися до компаративістики та врахувати новітні напрацювання в галузі теорії та методології порівняльного літературознавства. Я слухала його міркування про інтердисциплінарність; саме тоді я раптом усвідомила, що імагологія як новостворена галузь компаративістики має розвиватися; у цей момент я почула і про те, що світові, який рухається в напрямку глобалізації, не слід утрачати національного розмаїття. Я погоджувалася, але розуміла: ці міркування вченого можуть осісти на полиці “забутих мрій”. Минули роки, і я з радістю констатую: цього не сталося.

Відділ вистояв, запропонував свою програму дій і поповнився гідними кадрами. Сьогодні хочеться позначити віхи порівняльних стратегій, вироблених співробітниками згаданого відділу, апробованих у статтях збірника “Літературна компаративістика”.

Дослідницький вектор пошуків третього випуску позначений статтями провідних теоретиків відділу і представників різних наукових шкіл країни й зарубіжжя. Еволюційний шлях порівняльного літературознавства висвітлює Д. Наливайко в розвідці “Сучасне літературознавство як третій етап наукової компаративістики”. Стратегію пошуку позначають студії Г. Корбич (“Літературна рецепція: генеза, природа, функції”); Н. Джуанишбекова (“Типологічні групи інтеграційної літератури та їх роль у формуванні мовної особистості”); І. Лімборського (“Weltliteratur” у дзеркалі компаративістики за доби глобалізації”). Природне запитання дослідника “чим же, власне, відрізняється третій етап сучасних компаративістських досліджень?” дістає чітку відповідь у висновку Д. Наливайка: у середині ХХ ст., пише він, заявляє про свої пріоритети порівняльна типологія, яка тепер зосереджується на вивченні аналогій і спільностей літературних явищ і процесів, а також їхніх контекстів і систем. Загалом, якщо на першому-другому етапі свого існування компаративістика прагнула виявити спільне зерно (нині ми сказали б: міфологеми й архетип) загального культурологічного поля, яке “проростає” в мистецтво різних країн, то сьогодні їй цікаві вже асоціативно-контекстуальні зв’язки. Що ж, із плином часу горизонти бачення розширюються.

Окреслена позиція дістала розвиток і відображення у статтях авторів, які оперують конкретним матеріалом. Несподіваним, але аргументованим і добре продуманим виявився аспект, запропонований Т. Свербіловою (“Український та російський соцреалізм 30-х років: проєкт національної самоідентифікації в дискурсі масової культури”). Міжнаціональні літературні зв’язки різноманітно й чітко акредитовано у статтях Л. Григор’євої, І. Відугіріте, О. Астаф’єва, І. Фадєєвої

та ін. Зауважимо широту охоплення матеріалу – від міфологеми Петербурга у творчості Т. Шевченка й А. Міцкевича до екзистенціального світобачення в сучасній поезії.

Звісна річ, теорія новітнього порівняльного літературознавства не могла обійтися без аналізу доробку вчених США. Пам’ятаючи про внесок таких дослідників, як Г. Ремак, Р. Веллек, Н. Фрай, Е. Саїд, у новітню компаративістику, зазначивши виокремлені американцями аспекти історії всесвітньої літератури як “синтезу національних уподобань” і позначивши проблему Іншого / Іншої як основоположну в контексті мультикультуралізму, Т. Денисова запропонувала читачам огляд новітніх постулатів американської науки, якими оперує компаративістика у країні, що стала піонером глобалізації. Саме в цьому аспекті набуває вагомого значення низка студій, які, на перший погляд, безпосередньо до порівняльного аналізу не причетні (Іхаб Хассан, Г. Л. Гейтс, В. Соллорс, М. Анзалдуа, Е. Саїд, Г. Брагба, Жанг Лонгсі), але фактично визначають напрямок наукового пошуку в сучасну добу. Надактуальною вважає дослідниця проблему зустрічі з “Іншим” заради самоідентифікації. Світ, котрий визнав глобалізацію шляхом до “спільного дому (блага)”, каже вона, можливо, і має рацію, тому що в економіці інакше не вистояти. А культурно-історичний пласт проблеми? Відомий факт: без національної самосвідомості немає й національної культури. Роздуми Т. Денисової на цю тему підкріплені відсиланням до теоретичної візії постколоніалізму, котрим (невже такий наш подальший шлях до виявлення ментальних рис нації?) і буде позначений ценз національних традицій і переваг.

Розвідки О. Дубініної та Г. Стембовської, присвячені проблемам і суперечностям порівняльного літературознавства в американському сприйнятті цієї дисципліни, пропонують читачеві неоднозначну, а часом і суперечливу думку компаративістів США й Канади, орієнтованих на вироблення нових стратегій зближення й зіставлення національних артефактів. Авторський

аналіз реферованих текстів позначений високим рівнем професіоналізму.

Розділи II частини рецензованого збірника – “Проблеми рецепції і поетики художніх текстів у компаративному аспекті”, “Література в системі мистецтв”, “Орієнталізм і літературна компаративістика” – відображають прагнення сучасних учених відповісти на вже позначені нами гострі питання порівняльного літературознавства. Містки узагальнення пропонують Л. Грицик (“Слов’янські переробки Едіпової історії” в літературознавчій концепції М. Драгоманова) й Е. Соловей (“Легенда про щуролова та її літературні версії: Марина Цвєтаєва – Віктор Дик”). Їхні тексти підкуповують як фаховою досконалістю, так і цілковитою доказовістю позицій. Актуальною постає розвідка Е. Балютіте “Рецепція української поезії в незалежній Литві”. У цьому списку міжнародних рецепцій варто виокремити і статтю Т. Лучука “Давня Україна / Русь як джерело літературної інспірації Йоганнеса Бобровського”. Тут питання антислов’янської ідеології фашизму розглянуто в контексті міжнаціональної літературної редукації “Свого / Чужого”.

На особливу увагу заслуговує інтердисциплінарний блок збірника (“Література в системі мистецтв”). Звісна річ, усі види мистецтв зручно аналізувати в контексті категоріальних визначень, давно апробованих у літературознавстві: це художній напрям (епоха), течія, стиль, жанр. Але кожний вид мистецтва має свій спосіб комунікації – поняття “мови мистецтв” іще ніхто не скасовував. Тому морфологія зіставлення в цьому випадку особливо важка й вимагає специфічних професійних знань. Стаття Р. Брузгене “Музика і література: про сучасні концепції форми” містить спостереження над специфікою інтермедіальних явищ в інтерпретації Стівена Пола Шера, а також Вернера Вольфа; ця розвідка збагатить компаративіста концептуальними ідеями й термінологічним апаратом.

“Перекодування мов мистецтв” досліджує Г. Сиваченко на прикладі творчості В. Винниченка-експресіоніста. Авторка виокремлює риси художнього естетизму роману “Сонячна машина”: умовне посилення об’єкта

зображення, “планетарність тематики”; постімпресіоністичний (плакатно-умовний) спосіб відображення світу; використання колажу, властивого експресіонізму в малярстві; міфопоетичний образний ряд (Берлін – Вавилон). Акцентовано і стильову близькість роману експресіонізму загалом і доробку Г. Гросса зокрема. Наявні в розвідці також зіставлення з кінематографічним варіантом експресіонізму. Посилаючись на умовність стрічок “Голем” (1915); “Гомункулус” (1916); “Кабінет доктора Калігарі” (1920), Г. Сиваченко знаходить точки дотику не лише в тематичному розв’язанні названих творів і роману В. Винниченка, а й у загальній фантазмагорії показаних тут подій. Загалом можна вважати, що цей тип роботи може правити за методологічну основу й орієнтир у розробці інтердисциплінарних зіставлень.

Патологічне “викривлення свідомості” як симулякрове позначення постмодерністського світу-хаосу аналізує Л. Жекентайте-Кузміцке. Після її коментаря новітні скульптурні, художньо-образотворчі й літературні досягнення століття з їхньою “спотвореною перспективою” здаються читачеві і зрозумілішими, і суголосними добі. Авторка статті вміє доречно й ненав’язливо ввести в текст аналіз творів, прикметних для типу творчості ХХ ст. Ідеться про книжку “Пролітаючи над гніздом зозулі” К. Кізі й однойменну екранізацію М. Формана, а також про повість В. Пелевіна “Чапаєв і Пустота”.

Тема статті І. Пупурс – романтизм і Клеопатра, або Клеопатра в добі (мистецтві) романтизму – сприймається як пролог до наступного (четвертого) тематичного випуску збірника “Літературна компаративістика”, котрий з’явиться 2011 р. Поки ж імідж, народжений на перетині “нашарування культур” та національного сприйняття конкретного явища чи героя, тут лише окреслений, але матеріал, запропонований до осмислення, і мало відомий, і, безумовно, цікавий. Особливо це стосується образу Клеопатри, створеного І. Воробкевичем, який, сприймаючи царицю Єгипту в антично-ренесансному річищі, не

забуває використовувати фольклорно-українську атрибутику. Виявляється, очі Клеопатри нагадували пару черешень, які “горіли, пломеніли мов той Сиріус”.

У тому ж річищі тематичної близькості й відмінностей прокоментовано “пташину зграю” у статті П. Лалбахша (Pedram Lalbakhsh) “Парламент птахів “Чосера і “З’їзд птахів” Аттара”. Головний висновок дослідника оснований на розумінні традицій орієнталізму, здатного змінювати (коригувати) початковий образ, виходячи з контексту сприйняття конкретної нації.

Ерве Жонкур, асоціативно перегукуючись із братами де Гонкур у романі “Шовк” Алессандро Барікко, чие ім’я, звичайно ж, суголосне із прізвиськом живописця-романтика Теодора Жеріко, – плід сучасного алюзивного акту творчості. Фактично перед нами італійська версія “координованого” французького романтизму, уведена ще й у культуру Японії. Цей конгломерат сучасного художнього тексту, поданий у статті Ю. Павленко (“Шовк” А. Барікко: лист як простір зустрічі Сходу й Заходу”), змушує гостріше відчуті актуальність іміджевого сприйняття культури “Чужої” країни й водночас підтверджує необхідність дослідження культури орієнтально-імагологічної.

Отже, третій випуск “Літературної компаративістики” (2008), присвячений загальнотеоретичним проблемам цієї галузі знань і роздумам про методики аналізу у просторі не тільки літературних, а й інтердисциплінарних зіставлень, дає великий і добре аргументований матеріал як із питань методології порівняльного аналізу, так і з окремих проблем компаративізму. До них належать передусім, стратегії рецептивної поетики, орієнталізм як принцип сприйняття екзотики “Чужого”, а також проблема інтердисциплінарних зіставлень. Цей етап пізнання можливостей компаративістики стає прологом до подальших академічних студій над принципами її існування.

Імагологія як динамічна галузь порівняльного літературознавства стає центральним предметом дослідження в четвертому випуску збірника “Літературна компаративістика” (2011).

Його актуальність зумовлена швидким зростанням як у вітчизняній, так і в західній гуманітаристиці інтересу до проблеми формування (або навмисного створення) образу “Іншого / Чужого” в суспільній, культурній і літературній свідомості тієї чи тієї країни. У статтях, запропонованих редколегією, переважно відпрацьовано емпатичну модель сучасного іміджевого дискурсу. Суспільство, що переживає нині провокативний стан духу, говорять дослідники цієї проблеми, уже не прагне зрозуміти емоційний стан іншої людини за допомогою співпереживання, проникнення в її суб’єктивний світ. Воно створює образи-стереотипи, зручні окремому правителю чи певній групі осіб для сьогоденного сприйняття “Іншого”. У ситуації подібної “кризи свідомості” літературна імагологія набуває особливої ваги для розуміння механізмів створення образів-іміджів.

Про етапи розвитку західної імагології та статус імагологічного дискурсу у вітчизняному літературознавстві пише Д. Наливайко. Його стаття, якою відкривається збірка, апробує провідні проблеми цієї галузі знань. До них дослідник зараховує: а) сприйняття “Іншого” в морально-етичному та політичному просторі мислення; б) осмислення й розробку категорії ідентичності (родової, національної, соціальної, культурної, мовної); в) проблему співвідношення ідентичних та фіктивних образів-іміджів.

Етно- й соціокультуризму у формуванні іміджевих уявлень про окрему (“Інший”) країну та її культуру присвячено другий розділ великого дослідження Д. Наливайка. Висновки вченого про закономірності оформлення іміджів залежно від соціально-історичних настанов країни й устремлень її правителів виявилися особливо цікавими у зв’язку з коментарем до творів М. Гоголя (“Мертві душі”, “Ревізор”), а також І. Гончарова “Фрегат “Паллада”, “Обломов”). Авторські узагальнення, що стосуються закономірностей етно-, соціо- й загальнокультурних складників імагології, можуть зорієнтувати сучасних учених на місткі дослідження.

Загальнотеоретичний розділ збірника, репрезентований статтями

Д. Наливайка (“Актуальні проблеми структури й стратегії літературної імагології”); В. Хорева (“Імагологічний аспект вивчення культурних зв’язків”); І. Лімборського (“Межі національної ідентичності: зустріч “свого” і “чужого” в художній свідомості як проблема художнього перекладу”); С. Србіновської (“Інтерпретація як “жорстокий інструмент” у сфері імагології”); Р. Брузгене (“Музика і література: тематизування як аспект імагології”), позначає стратегічний комплекс сучасної імагології й демонструє векторне розмежування думок учених. Чітко аргументований і логічно вивіреним дискурс названих студій у кожному конкретному випадку має право на існування й одночасно на подальше поглиблене його пізнання. Що стосується матеріалу (літератури, музики, малярства), аналізованого у статтях, то він свідчить про гідний поваги професіоналізм дослідників, які добре обізнані з проблемою і способами її розв’язання. У цьому блоці досліджень задіяні як загальнотеоретичний, суто літературознавчий і мистецтвознавчий, так і перекладацький аспекти освоєння проблеми імагології. Безумовно, перспектива цього осмислення величезна.

Рецептивний сегмент проблеми – українське сприйняття (засвоєння) класичних образів і знакових сучасних ситуацій – став головним у розділі “Українська література й культура в імагологічному аспекті”. Екскурс у кілька значущих століть – від Овідія до української радянської прози другої половини ХХ ст. – виявився тут об’єктом і матеріалом дослідження. Рецепція припускає ментальне вирішення проблеми, а ментальність, як відомо, залежить від географічного розташування країни й від її історичної долі. Мрія про просвітництво й “вирощення душ”, про національне “пізнання (визнання) себе” змусила Г. Сковороду міркувати про долі стародавніх Афін, Риму, Карфагену, Трої та Адріатики. У контексті його антропоцентризму зліт і падіння цих культурних центрів залежали від особливостей світосприймання і вже тому, говорив він, від просвітницької доктрини Афін і Риму до варварства

Карфагену відстань невелика. У статті Т. Шевчук “Сакральні географічні топоси античності у творчості Г. Сковороди” ця думка акцентована й досить аргументована.

Якщо звернутися до сприйняття Публія Овідія Назона в’язнем-поетом М. Зеровим, то, як пише М. Ільницький (“Український топос Овідієвих метаморфоз”), відбувається “розсіювання” просторового хронотопу: країна, що пізнала практику “розстріляного Відродження”, бачить місцем заслання поета не тільки країну на ім’я Овідіополь.

Біда українського емігрантства першої половини ХХ ст. позначилася, стверджує Г. Сиваченко, і на сприйнятті В. Винниченком “чужинця”. Живучи у Франції досить довго, письменник драматично сприймає своє становище “вигнанця раю”, по-своєму трактує характери жителів цієї країни. Як зазначає автор статті “Емігрантська творчість Володимира Винниченка: імагологічні інтенції в ідеологізованому дискурсі”, над ним тяжіло “світовідчуття ізгоя”, і вже тому питання відчуження й алієнації поступово ставали головними в його творчості другої половини 20-х рр. Розвідка Г. Сиваченко багата на матеріали й узагальнення теоретико-методологічного плану й може стати “дослідницьким горизонтом” тих, хто спробує розвивати ідеї імагологічного дискурсу.

Проблема сприйняття радянської дійсності, відображена у творчості М. Куліша, В. Стуса, О. Гончара, П. Загребельного, В. Коротича, О. Черногуза, стала об’єктом дослідження Т. Свербілової, Е. Соловей, О. Брайка. Праця Т. Свербілової підводить читача до думки про необхідність розширення сучасного категоріального апарату стосовно імагологічних студій; у статті О. Брайка показано формування гетеро-стереотипів “Чужого” залежно від ідеологічної матриці “Своєї” країни. Е. Соловей, аналізуючи поетичний космос В. Стуса, пропонує до усвідомлення його оксюморонів імаго-образ радянської батьківщини-України. Це, зазначає дослідниця, – країна-монстр, ерзац-вітчизна, “веселий цвинтар”; загалом образи, “що виростають” із “нетерпіння серця”, як і багато інших,

часом протилежних названому, навряд чи можуть сприйматися як адекватне відображення реалій, вони – іміджеві й уже тому дещо спотворені (трансформовані) певною програмою чи певним світоглядом їхнього творця.

Окреслимо ті головні узагальнення, яким судилася безумовно позитивна перспектива. В основі іміджу найчастіше лежить сприйняття “не близького”, тобто “Чужого”. Викривлення образу країни, народу й окремого представника нації може залежати від: а) педальованої “оптики переваги”; б) комплексу вигнанства; в) відвертого неприйняття явища (особистості) унаслідок відчуження. Цю залежність образу-іміджу можна назвати “невротичною реакцією” на світ, але переважне значення все-таки належить реакції політичній (ідеологічній). І тут знову згадаймо студію Г. Сиваченко. Дослідниця почала статтю про іміджі і проблеми сучасної імагології висловом М. Кундери, який у романі “Безсмертя” заявив, що імагологія для нього – це все, що йде після ідеології. Підтримуючи цю думку, Г. Сиваченко підтверджує її істинність текстами В. Винниченка, визнаючи, що образи, створені цим автором, – тільки іміджі національного, кліше і, більше того, “симулякри ментальної форми”. Звичайно, сприймаючи “не Наше” про “Нас” і таке ж “Моє” про “Них”, слід це брати до уваги.

Друга частина четвертого випуску збірника конкретизує основні узагальнення загальнотеоретичного корпусу видання. Обраний вектор досліджень (етно-, соціокультурний та антропологічний дискурс дослідження) оприявнюють головні складники іміджевої політики. Найбагатший літературний матеріал, поданий у розділі, уточнює чимало аспектів методології дослідження. Закономірності створення образів-іміджів висвітлено в текстах Г. Мелвілла, Г. Джеймса, М. Пруста, В. Вулф, Я. Гашека, В. Б. Єйтса, О. Стефановича, М. Цветаєвої, А. Платонова, А. Мельничука, М. Левицької, Ю. Андруховича, М. Продановича.

Слід зазначити, що автори статей дуже часто акцентують увагу на важливості

руху назустріч один одному. І тут, пише Т. Михед, не можна забувати бахтінську формулу співіснування культур (“увійти до кінця у світ інших як інший”).

У контексті сказаного краще розумієш, чому Європа, створюючи імідж Єгипту, сприймає цей образ екзотичним і романтизованим. Чітка градація екзотичного дискурсу (“Єгипетське” як декор”; “Єгипетське” як вербалізація побаченого”; “Романтизований Єгипет як “Інше”; “Гетеро- імідж Єгипту”; “Єгиптяни: до проблеми “етнічного характеру” й “етнотипу” та ін.) вирізняє цікаву розвідку І. Пупурс. Названа студія до того ж рекомендує для запам’ятовування досить великий список термінів і понять, властивих імагології.

Витоки цієї галузі коментує О. Дубініна. Її стаття, присвячена критичним розробкам Генрі Джеймса, якому була цікава не лише стратегія створення тексту (те, із чого виросла наратологія), а й напружений інтерес до розуміння етно-іншого (що можна умовно назвати паростками імагології), залишає враження серйозної, вдумливої праці професіонала, який уміє працювати з першоджерелами і, виходячи з власних напрацювань, гідно коментувати їх. Один із висновків дослідниці, претендуючи на універсальність, підтверджує актуальність рецептивно-імагологічних методик, апробованих в імагології. Імагологія, пише О. Дубініна, допомагає усвідомити той факт, що демаркаційні лінії більше існують у свідомості людей, ніж становлять собою об’єктивну даність...

Творчість митця, який вплинув на формування ірландської ідентичності, розглядає І. Сенчук (“Літературні образи В. Б. Єйтса як національні ідентифікаційні знаки”). У статті І. Мельниченка (“Імагологічний аспект множинності людської ідентичності з погляду Гашека-Швейка”) осмислено актуальну для України проблему реалізації національної ідентичності індивідуального “Я” в межах багатонаціонального етносу. У цьому зв’язку висновок дослідника про те, що велика література формується в місяцях перетину множинних культурних традицій і мовних підсвідомостей, здається нам особливо значущим. Не менш важлива й позиція Н. Ласкіної, яка у статті,

присвяченій європейському модернізму, показує: національні (і просторові!) кордони для письменників – наприклад, для Марселя Пруста і Вірджинії Вулф – умовність, реінтерпретована цими авторами відповідно до їхніх концепцій мистецтва й часу.

Статті про творчість українських і російських авторів (розвідки Т. Рязанцевої, Н. Полтавцевої, Л. Грицик, В. Нарівської, Т. Остапчук, Н. Білик) дають матеріал для роздумів, необхідний сьогоднішньому дослідникові імагологічних стратегій. Велике місце в цьому збірнику приділено образу емігранта в літературі ХХ ст., доробку “внутрішніх емігрантів” у постреволюційному радянському просторі та літературі сучасних письменників-емігрантів.

Ситуація “подвійної еміграції”, стверджує Т. Рязанцева, здатна коригувати опозицію “Своє-Чуже”, похідну від визначення Г. Гегеля “Своє” як заперечення “Чужого”. Це демонструє емігрантська творчість М. Цветаєвої та О. Стефановича, у котрій присутня тема подвоєної самотності (поза батьківщиною й поза собою в іншому просторі). Якщо йдеться про драматургію А. Платонова, то слід урахувати запропонований саме цим автором антропологічний акцент “Іншого” як не просто “Чужого”, а як “чужого”, наявного в радянській дійсності. Щоби створити образ “Іншого”, говорить Л. Грицик, потрібно враховувати міжетнічну близькість, спільність світобачення, емоційно-поведінкової реакції на події. Система художніх цінностей, якою визначена національна значущість, наприклад, характерів грузин, виявилася близькою українцям. Звідси, на думку дослідниці, походить як уже сформований феномен “українського грузинства”, так і сучасні устремління зблизити дві названі культури.

Блок досліджень, присвячених сучасній емігрантській літературі, відкривається статтею В. Нарівської “Пасторально-ідилічне переживання світу (про роман М. Левицької “Коротка історія тракторів по-українськи”). Розвиваючи думку про корекцію “Свого-Чужого” в імагологічному дискурсі емігрантів, дослідниця звертається до твору,

неоднозначно сприйнятого на Заході й в Україні. Маніпулювання історією країни предків письменниці й фальшування “українського складника”, поставлене їй на карб українською критикою, може бути по-іншому прочитане в контексті антиїдилії. Ця думка В. Нарівської стимулює пошуки літературознавця й одночасний його ж громадянський протест, однак, на мій погляд, має право на існування.

Та ж думка про корекцію іміджевих концептів національного “Я”, котра наявна в емігрантській літературі, звучить й у статті Т. Остапчук, присвяченій аналізу збірки поетеси Дзвіни Орловські – емігрантки у другому поколінні, що репрезентує літературу канадської діаспори. Доводиться констатувати, говорить авторка, що ідентичність, котру раніше сприймали як явище незмінне, тепер виявляється конструкцією динамічною, модифікуючись залежно від обставин. З одного боку, цей феномен можна пояснити вимушеною асиміляцією людини в культуру нової батьківщини, а з другого – ідеологічним чинником, котрий, безумовно, тяжіє над життям і світовідчуттям емігранта. Ця ж теза наявна в розвідці Н. Овчаренко, присвяченій канадській літературі. Оригінальним поворотом теми тут варто вважати прагнення авторки показати, як у сучасній емігрантській літературі формуються міфи “Нового Світу”. Матеріалом дослідження стали тексти Т. Фіндлі, М. Ондаатжі, Д. Коупленда, але проблема ідентичності як “подвійного бачення” залишилася незмінною.

Розмову про ідентичність у просторі постмодерністського тексту починає Г. Стембковська статтею “Деякі коди “високої” європейської культури в американських поетичних експериментах (II половина ХХ століття)”. Питання “перекодування” тексту, актуальні в сучасному літературному процесі, розглянуто на прикладі новітньої американської поезії – доробку Т. Вейтса, Н. Мерчант, Б. Ділана, Р. Бротігана, Дж. Моррісона, А. Гінзберга та ін. Об’єктом дослідження в одному випадку стала інтерпретаційна стратегія “коду Офелії”, а в другому – епатажного “коду Алена Гінзберга”, сприйнятого як уособлення американської біт-

культури у просторі Європи. Запитуючи себе й читача, чому “наступальний ритм” американського впливу на сучасну літературу такий очевидний, Г. Стембковська, гадаю, близька до правильного визначення причин. Вона говорить про “стереотипізацію” і прагнення Америки взяти на себе роль інтерпретатора Нової Європи.

Як методично традиційну, але й безумовно потрібну розглядаємо статтю Н. Білик про сприйняття образу Венеції в романах українського та сербського авторів (Ю. Андрухович і М. Проданович). Предмет роздумів дослідниці – ментальний концепт Венеції в усвідомленні “нових європейців”. Якщо в розумінні Ю. Андруховича це місто виявляється “великою цитатою”, то в уяві сербського письменника воно стає картиною нового Вавилону “закритої цивілізації”. Але для обох авторів це об’єкт нового витка постмодерністського самопізнання.

Уже названому прийому іміджевої інтерпретації образу “Чужого” в “іншому” культурному просторі присвячена стаття Ю. Павленко “Квіти Корану сучасного французького роману (або художнє перепрочитання мусульманства)”. Цікавий варіант інтерпретації – образ мусульманина як маски “іншого” – авторка пов’язує із хворобою невпевненості в собі, властивою нині французам.

Завершуючи розмову про зміст і рівень третього й четвертого випусків “Літературної компаративістики”, відзначимо різноманітність рубрикації видання. Крім теоретико-методологічних розробок, що формують основу видання і його найбільш значущу частину, дуже широкий і хороший “векторний розкид” художніх текстів, запропонованих для осмислення у просторі сучасної компаративістики. У збірниках простежуємо історію становлення порівняльного літературознавства, теорію й методологію цієї галузі науки. Досліджуваний матеріал, відбитий у розвідках, завжди супроводжують теоретизування й пошук методик викладу, органічних для заданої

теми та компаративістики загалом. Притягальна риса більшості статей – націленість їхніх авторів якщо не на полеміку, то на обмін науковими думками. Термінологія в цьому випадку використана не в її “монолітному” звучанні, а як об’єкт подальших уточнень. Ураховуючи мовну, загальнокультурну і, нарешті, національну Інакшість, котра стала основою порівняльних стратегій у компаративістиці, слід визнати, що такий підхід до матеріалу заслуговує на схвалення. Аналітизм, продемонстрований у статтях, засвідчує філологічну компетентність авторів.

Важливий і дуже цінний із практичного погляду розділ перекладів – у ньому подано класичні студії провідних компаративістів Європи й Америки; можливість знайомства з таким матеріалом полегшує процес вишколу молодих фахівців. Високий рівень запропонованих Г. Стембковською, І. Олійник, В. Банясом, О. Гоном перекладів статей з англійської, німецької та французької свідчить про зростання перекладацької культури. Українським версіям властиві “прозорість” мови та максимальне зближення іншомовної стилістики з вітчизняною лексико-стилістичною практикою, ґрунтовна фахова обізнаність у предметі розмови – термінологічний ряд компаративістів ніколи не був легким, але з ним упоралися згадані перекладачі.

Завважимо також доцільність розділів “Рецензії”, “Нові видання” й навіть “Список дисертаційних робіт”, захищених у певний період часу. Такі відомості в умовах безсистемності сьогоdnішнього інформаційного потоку необхідні.

Отже, повертаючись до репліки аспірантки про “неосяжне поле” порівняльного літературознавства і труднощі орієнтування в цьому просторі, можемо констатувати: відділ компаративістики Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України робить потрібну справу. І робить її кваліфіковано, гідно й... не рахуючись із часом. Мене тішить те, що я можу про це сказати.

Валентина Силантьєва
м. Одеса

Отримано 27 листопада 2012 р.